

UDK
UDC

92 + 012 Ilešič = 863

SEDEMDESETLETNICA SVETOZARJA ILEŠIČA

Ivan G a m s *

8. junija 1977 je dopolnil sedemdeset let najvidnejši slovenski geograf, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti in upravnik njegovega Geografskega inštituta Antona Melika, zaslužni profesor ljubljanske univerze in univ. profesor v pok. dr. Svetozar Ilešič. Geografsko društvo Slovenije in uredništvo posvečata to številko Geografskega vestnika temu jubileju.

* Dr., redni univ. profesor, PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Yu

Pedagoško glasilo Geografskega društva Slovenije, Geografski obzorik, se je v svojem uvodnem članku v 2. št. l. 1957 spomnilo petdesetletnice prof. Ilešiča. Geografski vestnik 1967 smo pospeli Ilešičevi šestdesetletnici in v uvodnem članku oprednotili njegovo dotedanje delovanje in zasluge za geografijo. Prof. dr. I. Crkvenčič je v zborniku jugoslovanskega simpozija o agrarni geografiji v Mariboru (izšel l. 1967) prav tako prikazal jubilarne zasluge za razvoj agrarne in ostale geografije. Ob Ilešičevi sedemdesetletnici zato tu ni treba ponavljati, kar je bilo o njem že zapisanega. Niti ni potrebno, da bi se lotili vrednotenja njegovega življenjskega opusa, ker bi bilo to preuranjeno, saj še ni zaključeno. Preostane nam predvsem, da preletimo zadnje desetletje jubilarne delovanja.

Prehod iz petdesetih v šestdeseta leta življenja je prinesel jubilaru veliko preokretnico. Po smrti svojega učitelja Antona Melika l. 1966 je vodstvene posle v veliki meri prevzel njegov kolega na takratnem oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Svetozar Ilešič. L. 1966 je postal dopisni in l. 1970 redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. To priznanje je prineslo tudi nove dolžnosti. L. 1966 je prevzel kot edini geograf med člani akademije vodstvo Inštituta za geografijo SAZU, ki se je l. 1976 preimenoval v Geografski inštitut Antona Melika. Obenem je padla na njegova ramena dolžnost, urejevati Geografski zbornik, ki je pod novim uredništvom doslej izšel v šestih zajetnih zvezkih. Po sili razmer je jubilar sprejel še upravištvo Inštituta za raziskovanje krasa SAZU v Postojni (1972–76) in mu je prav tako urejeval glasilo ter ga preimenoval iz »Poročil — Acta carsologica« v »Krasoslovni zbornik«. V poročilu o delu tega inštituta v predhodnem Geografskem vestniku lahko ugotovimo, kako se je inštitutsko delo v času Ilešičevega predstojništva razmahnilo in kako so se povečale raziskovalne kapacitete. Da je bil jubilar poleg tega pritegnjen v razne akademijske in medakademijske odbore, ni treba posebej navajati. Poudariti pa je treba, da je bil v letih 1968–72 predsednik jugoslovanskega komiteja za geografijo v okviru zveze geografskih društev Jugoslavije.

Tako so se v začetku jubilarovih šestdesetih let nove zadolžitve pridružile nespremenjenim starim. Na Filozofski fakulteti je Ilešič predaval dva najpomembnejša predmeta, geografijo Slovenije in geografijo Jugoslavije, pa tudi idejne probleme geografije, in to do upokojitve 31. decembra 1975. Še naprej je bil mentor ali somentor pri izdelavi disertacij. Število doktorantov iz Slovenije in ostale Jugoslavije, ki jim je bil Ilešič mentor ali somentor v vsej povojni dobi, se je povzpelo čez 30. V Geografskem društvu je l. 1964 sicer odložil predsedništvo, a mu je kot častni predsednik — v to je bil izvoljen l. 1968 — še dolgo pomagal in urejal Geografski vestnik. Na njegovih platnicah je bil pri letnikih 1948–1958 Ilešič vpisan kot sourednik, nato pa kot glavni in odgovorni urednik do oključno letnika 1972.

Zakaj smo navedli vse te stare in nove Ilešičeve zadolžitve pred pretresom njegovega raziskovalnega delovanja? Izkušene znanstvenike Ile-

šičevega kopa, ki so podje večjih inštitutov, take obremenitve ne priza-
denejo v toliki meri njihovih znanstvenih ambicij, ker ponavadi lahko
administrativno in drugo neznanstveno delo prenesejo na ramena sode-
laščev. Ilešič pa je opravljal ta dela večinoma sam in tega ni bilo malo,
kar priložena jubilarčna bibliografija za zadnjih deset let izpod pe-
resa znan. svetnika SAZU dr. D. Mezeta seveda ne pove. Iz nje tudi ne
zvedemo, koliko strokovnih ocen raznih študij, knjig, seminarskih ali di-
plomskih del, ocen objav kandidatov za elekcije in reelekcije je bilo
napisanih, ker se jih jubilarnt kot starosta slovenskih geografov pač ni
mogel in tudi ni hotel izogniti. Tako delo sicer razširja obzorje, a znan-
stvenikovo tvornost razkrajja. Če to upoštevamo, laže v jubilarntvi biblio-
grafiji razumemo obilico objav, ki so nastale kot odzivanje na trenutne
potrebe časa in okolice.

Poglejmo si zdaj Ilešičevo znanstveno in raziskovalno delo. Agrarna
geografija, ki mu je za leto 1951 prinesla Prešernovo nagrado za znan-
stvene dosežke ter mu je s knjigo »Die Flurformen Sloveniens in Lichte
der europäischen Flurforschung« odprla pot do upeljavljanja v tujini, ni
več v ospredju njegovega znanstvenega zanimanja. Zemljiška razdelitev
odstopi v bibliografiji zadnjega desetletja prvo mesto socioekonomskim
spremembam na vasi. O njih je predaval in pisal v beograjskih, nizo-
zemskih in belgijskih geografskih časopisih. Za Ilešičevo retrospektivo
je morda najbolj značilna študija, ki jo je izdala univerza v Leuvenu (na
46. straneh) kot zbirko predavanj, ki jih je imel na tamkajšnjem geograf-
skem inštitutu od 15. do 20. novembra 1961 (*Le paysage rural en Slo-
vénie*). Ko je v njej Ilešič prikazoval oblike zemljiške razdelitve na Slo-
venskem, je dodal številne nove misli in nova tolmačenja, ki pričajo,
da je njegovo zanimanje za te probleme še vedno živo. Publikacija izdaja
tudi v nadaljnjem ves spekter Ilešičevega zanimanja: prikazuje trans-
formacijo slovenskega podeželja od 19. stoletja dalje, slovenske pokra-
jine in pogoje socioekonomske razvojne dileme Slovenije. Lahko bi
rekli, da je to v bistvu mala Slovenija. Je zametek monografije in
upamo, da bo jubilarnt našel časa in volje, da bo to delo, izpopolnjeno
in znanstveno dokumentirano, kdaj izdal v slovenskem jeziku.

Zelo vidno mesto imajo v Ilešičevi priloženi bibliografiji študije
o regionalizaciji Slovenije. Pri tem pa že naslovi izdajajo neko zanimi-
vost. Čeprav pozna slovenska in jugoslovanska kakor tudi tuja geo-
grafska javnost Ilešiča kot zagovornika kompleksne geografije, pa se
ozemlje Slovenije v glavnem le ni dalo deliti na kompleksno-geografske
regije. Mestoma sicer zasledimo naziv geografske regije, toda pri njih
gre pretežno za nodalne regije. Sicer pa razlikuje pokrajinsko-tipološke
ali ekološke regije (GV 1972, s. 10 in karta 1), na Koroškem pokrajinsko-
ekološke regije, in gospodarsko-geografske regije. Ker je pogrešal učne
snovi za predavanja o Jugoslaviji iz področja klimatologije, se je lotil
klimatske rajonizacije Jugoslavije in o njej objavil razpravo tudi na
Poljskem. Pri »pokrajinah« je ostal Ilešič predvsem pri poljudnih opisih
Slovenije, kjer imajo približno tak smisel kot pri Melikovih opisih Slo-
venije.

Bolj kot doslej so v šestdesetih letih stopila v ospredje jubilantovega zanimanja oprasanja o predmetu in vlogi geografije. Ta razmišljanja je pogojevala doba, ko so se pričele v svetovni in domači geografiji javljati različne »geografije«, nova imena za geografijo in nova tolmačenja, kaj je njen predmet. Naraavno se nam zdi, da ni mogel molče mimo teh novosti raziskovalec, katerega strokovna bibliografija obsega okoli pet tisoč objavljenih strani in katerega (gospodarsko-geografski) regionalni opisi sveta so že drugo desetletje osnova učbeniške literature v slovenskih srednjih šolah (ponatisi v zadnjem desetletju v letih 1967, 1969, 1972 in predvidoma 1977) in pa tudi v Bosni in Hercegovini, kjer je izšel prevod. Ilešič, ki je že prej držal slovenskim in jugoslovanskim geografom ogledalo idejnega geografskega razvoja po svetu, se je zdaj vedno bolj odločno opredeljeval: za geografijo kot enotno in kompleksno vedo proti geografiji kot skupku prirodozlovnih in družbenih znanosti, za pokrajinsko-geografski koncept proti premočnemu seciranju pokrajine na elemente in cepitve geografije na specializirane stroke. Pozdravljal je sicer matematizacijo v geografiji, a je bil proti temu, da bi bila matematika kaj več kot sredstvo dela. Je bil za upoštevanje družbenih potreb pri izbiri snovi, ki jo naj geografija proučuje, a je bil proti temu, da bi pri tem naša stroka žrtvovala svoje idejne zasnove. Z referati na slovenskih, jugoslovanskih in nekaterih tujih geografskih zborovanjih si je utrdil ugled enega najvidnejših jugoslovanskih geografov-teoretikov. Preuranjeno je govoriti, kolikšno moč so imeli Ilešičevi argumenti za idejno uravnavanje jugoslovanske geografije. To bo pokazala prihodnost. Nedvomno lahko zaključimo, da je Ilešič zapiral pretirano cepljenje geografije. Če se je Partizanska knjiga odločila, da bo njegove teoretske članke o geografiji ponatisnila v posebni knjigi, bo to priznanje avtorju kot tudi slovenski geografiji, ki bo pričalo, da imata oba tudi na tem področju kaj povedati širši, negeografski javnosti.

Na kraju bežnega pregleda strokovne bere iz zadnjega razdobja moram povedati še nekaj manj strokovnih, a bolj človeških besed. Od človekovega značaja, zdravlja in počutja je odvisno, kako presojamo svojo življenjsko bilanco uspehov in neuspehov, ki jih doživljamo vsi. Če se ta bilanca zrcali v knjižnem doprinosu k slovenski in jugoslovanski geografiji, potem jubilant nima razloga za pesimizem. Vrsta knjig, od tega deset originalnih, obilica razprav, člankov, recenzij in drugega, kar znese, kot rečeno, nad pet tisoč tiskanih strani, vse pisano z občutkom za lep in jasen jezik in v preprosti dikciji tudi pri zapletenih problemih, izdaja enkratni lik raziskovalca in pedagoga. Njegova dela pomenijo na polju slovenske geografije globoke brazde, zarezano mestoma v sveži ledini (na primer na področju hidrogeografije ali teoretske geografije). Postal je pojem v slovenski in jugoslovanski geografiji in lik, katerega prikupnost izpričujejo aplauzi, ki jih je Ilešič doživljal na slovenskih in jugoslovanskih geografskih zborovanjih po referatih in diskusijskih prispevkih. Ob tem zbledi dejstvo, da ubira del jugoslovanske geografije svoja pota mimo Ilešičevih koncepcij o geografiji. Je pač tako, da včasih aktualnosti zasenčijo nekatere idejne koncepte, ki jim da trajno veljavo šele retrospektivni pregled razvoja neke stroke. Ob takih primerih ni pred-

no, da bi človek izgubljal veselje do dela. V Ilešičevem primeru tem manj, ker je bil daleč od apriorističnih odklanjanj novosti v geografiji in ker mu nihče ne more oporekati napredne dialektične, v njegovih povojnih gospodarsko-geografskih opisih tujih dežel tudi napredno angažirane miselnosti. Že v prvih učbenikih je podčrtoval vlogo neokolonializma in prepad med razvitimi in nerazvitimi, česar smo se v polni meri zavedli šele zadnja leta. Značilen primer tega je trenutno zelo modno gibanje za varstvo narave in za zdravo okolje. V govorjeni in pisani besedi se je jubilatant zavzemal za to, da bi geografi-raziskovalci aktivno sodelovali tudi na tem področju. Toda kot geograf, ki ceni dobrobit človeka prav tako kot neprizadeto naravno okolje in ki mu je človek merilo vrednosti, se ni solidariziral s tistimi, ki so zagovarjali zaščito narave pred človekom za vsako ceno. Ilešičevo stališče je nedvomno pripomoglo, da je ostala naša geografija tudi na tem področju na trdnjših tleh. V to, da more biti metodološko zmodernizirana, a v bistvu še vedno stara geografija koristna družbi, ne da bi zapuščala svoje regionalnogeografske koncepcije, Ilešič ni nehal verovati. Tudi v to ne, da samo taka lahko največ nudi mladim pri vzgoji.

Kljub napovedi, da ob sedemdesetletnici še ne bomo oprednotili celotnega Ilešičevega znanstvenega in pedagoškega opusa, le ne moremo mimo naslednje ugotovitve: Ilešič je za svojo pomembno in vztrajno delo na področju geografije dosegel že toliko javnih priznanj s strani strokovnih in družbenih organizacij, kot jih doslej še ni prejel noben slovenski geograf. Naj navedem le glavne: častni član slovenskega, makedonskega, srbskega, poljskega, madžarskega in Münchenskega geografskega društva, dopisni član italijanskega geografskega društva, naziv zaslužni profesor ljubljanske univerze, podeljen ob njegovi sedemdesetletnici 8. junija 1977 v veliki zbornični dvorani univerze, dobitnik Kidričeve nagrade za življenjsko delo na področju geografije za leto 1976. Dosegel je torej najvišje možno slovensko priznanje za znanstvenika in univerzitetnega pedagoga. Odlikovanju z Redom dela z zlatim vencem (1966) je sledil l. 1967 Red dela z rdečo zastavo.

Skromno priznanje za doseženo delo naj bo tudi ta številka Geografskega vestnika, ki je posvečena Ilešičevemu jubileju. Njegovi učenci bi se z njo radi malo oddolžili tudi za skrbna in zavzeta predavanja številnih geografskih predmetov v povojni dobi. Saj je zlasti v prvem povojnem desetletju levji delež geografskega pouka na takratnem geografskem inštitutu odpadel na njegova ramena. Lik bronovega profesorja na čelu dolge kolone slušateljev geografije, ki so na ekskurzijah zadihani spešili korak za velikim vodjem, bo še dolgo ostal živ med slovenskimi geografi.

Ce se spominjamo Ilešičevega jubileja ne le iz gole dolžnosti do svojega učitelja, temveč tudi s toplimi željami za njegovo nadaljnje zdravje in dobro počutje, je to v veliki meri tudi posledica njegove pripravljenosti za prijateljski pomenek in za pomoč vsakemu, ki je prišel s tem namenom k njemu, pa naj bo to slušatelj ali kolega. To pripravljenost smo mladi zelo cenili in jo še cenimo. Ker bi je bili še radi deležni, želimo našemu profesorju še dolgo zdrava in plodna leta.

THE 70TH BIRTHDAY OF ACADEMICIAN DR. SVETOZAR ILEŠIČ

Ivan Gams

(Summary)

Since *Geografski vestnik*, the volume XXXIX, has already brought an analysis of Prof. Ilešič's contribution to geography on the occasion of his 60th birthday, here is reviewed mostly his activity during the last ten years. In this period he received many significant tokens of recognition: full membership of the Academy of Arts and Sciences (in 1970); "the Kidrič Prize" for life-work (in 1977), which is the highest Slovene award for scholars, honorary membership of seven geographical societies in Yugoslavia and abroad. In the continuation of his professional work from the previous period the problems of theoretical geography and those of regional geography of Slovenia came into foreground of his interest. The bibliography for the last ten years, compiled by D. Meze, is added.